

Forró Lajos

Az én Balkánom – Balkane moj

„Rekoh sebi moj bože koliko demagogije...”*

Stjepan Radić (a magyar történetírás előszeretettel magyarosította nevét Radics Istvánra) a horvát történelem ellentmondásos figurája, akit függetlenségi törekvései miatt be is börtönöztek.

A politikai pályafutása kezdetén még a délszláv egység eszméit hirdette, de 1918 őszén már számára is világossá vált, mit hozhat számára a Belgrád központú állam. Síkra szállt a horvát köztársaság megteremtéséért, sőt a pártja nevébe is bevette a köztársasági jelzöt. Üldöztetése és letartóztatása ellenére népszerűsége hatalmasra nőtt a szabadságra és önálló állam megalakítására vágyó horvátok körében. A cél érdekében időnként kompromisszumra hajló Radićot 1928-ban egy

szerb radikális képviselő a parlamentben meggyilkolta (a részleteket lásd alább).

A létrejött új államalakulatot az SzHSz Királyság 12,6 milliónyi népességét 81,3 %-ban a délszláv nemzetek tagjai alkották. A szerbek 4,5, a horvátok 2,9, a szlovének 1,2 millióan voltak. A szerb nép régi álma vált valóra azzal, hogy az új államban sikerült a szerbség 98,5 %-át egyesíteni. Az egyesítés egyetlen szépséghibája azonban az lett, hogy a szerb irányítású államban a nem szerbek aránya 4,5 %-ról 62,2 %-ra nőtt.

Az új állam a nevében szereplő három nemzet mellett nem ismerte el egyetlen más nemzet létezését sem. Tudomást sem vett többi szláv (crnogorai, szlovák stb.), és a nem szláv népek (macedón, albán, német, román, magyar, stb.) létezéséről sem.

Az elszarbesítő politika gyakorlatilag az első perctől elkezdődött. Az idegen etnikai területek megbontásának érdekében – az 1919 februárjában megtartott földreform keretében – tízezer számra kaptak földet szerb telepesek az új államhatároktól többnyire 40 km-es övezetbe. Ebben az időben telepítették legnagyobb tömegben a szerbeket a politikailag leglabilisabbnak tekintett Koszovóba, Macedóniába, Baranyába, Bácskába, Bánátba. Ezekben a területeken úgynevezett telepesszlovákot létesítettek, amelyek az etnikai

* *Mondom magamnak Istenem mennyi ámtás.* (AZRA: Kad fazani lete...)

térszerkezetet nem tudták átformálni, csupán lokális, főként városokra vonatkozó szerb etnikai sikereket eredményeztek.

A földreform során legnagyobb részt a szerb nemzethez tartozó parasztok kaptak földet. A többi nemzet képviselőjét kismizmizték a földosztás során.

A király 1919. január 7-i rendeletével megszüntette a nemzeti kormányokat és egy egységes központi parlamentet hozott létre. A királyságot Szerbia, Crna Gora, Vajdaság, Macedónia, Bosznia–Hercegovina, Dalmácia, Horvátország és Szlovénia tartományokra osztotta.

Az 1918 decemberétől 1923 januárjáig tartó pénzreform során az új állam egységes pénzneméként a szerb dinárt vezették be. A reform hibája, hogy a korábbi Osztrák–Magyar Monarchiához tartozó területeken a régi pénzt úgy váltották be a szerb dinárra, hogy négy osztrák koronáért adtak egy dinárt, holott a dinár vásárlóértéke a koronáénál is kisebb volt. Súlyos csapás volt és a fejlettebb Szlovénia és Horvátország egyes részeire.

Az SzHSz Királyság külpolitikai helyzete kiéleződött. 1919 szeptemberében egy olasz különítmény *Gabriele d'Annunzio* vezetésével elfoglalta Rijekát. A katonai összeütközés elkerülhetetlennek látszott. A konfliktust ideiglenesen az 1920-as rappallói egyezmény oldotta meg, azzal, hogy Rijekát „szabad várossá” nyilvánították. A másik sarkalatos pont Karintia hovatartozásának kérdése volt. Ezt az 1920 október 10-én megtartott népszavazás oldotta meg, amelyen a lakosság többsége az Ausztriához csatlakozásra adta szavazatát.

A gazdasági élet rohamos romlása miatt a kormány az inflációs politika útjára lépett. (Később a második Jugoszláviában

is előszeretettel alkalmazták a „pénzrontást”, egészen a közelmúltig, az ország széthullásáig.)

Annak érdekében, hogy az új állami-ságot parlamentáris úton is megerősítsék *Sándor* régens összehívta a királyság Ideiglenes Nemzetgyűlését, amely elfogadta a választási törvényt. A választásokat 1920. november 28-án tartották meg, amelyen 16 párt kapott mandátumot.

A nagyobb pártok közül a (szerb) Demokrata Párt 92, a (szerb) Radikális Párt 91, a Kommunista Párt 58, a Horvát Köztársasági Parasztpárt 50, a (szerb) Földművelők Szövetsége 39, az Egyesült Katolikusok – más néven a Jugoszláv Klub (Szlovén Néppárt, Horvát Néppárt és a Bunyevác-sokác Párt) 27 képviselői mandátumhoz jutott.

A kormány élére a radikális párti Nikola Pašić került.

Az új kormány hozzálátott az alkotmány kidolgozásához. Hiába bojkottálta az ellenzék az üléseket, az alkotmányt 1921. június 28-án Szent Vid napján szentesítették (a Rigómezőn 1389-ben a törökökkel vívott csata évfordulóján). A vidovdáni alkotmány teljesen a szerb és a centralista szellem alkotása volt, amely egy király, egy állam, egy törvényhozás elvén épült. Megszüntette a horvát szabort, a szlovének tartománygyűléseket, az újvidéki nemzeti tanácsot. Az országot alkotmányos örökletes parlamentáris monarchiává alakította. Nem törődött a különböző szláv törzsek történeti tradícióival. Tétélesen biztosította a szerb felsőbbiséget és egy szóval sem emlékezett meg a nemzetiségi kisebbségekről.

A szentesítés napján (június 28.) a parlamentből távozó *Sándor* régens ellen merényletet kíséreltek meg. *Stajić Spasoje*

cipészsegéd egy épülő ház állványzatáról bombát dobott a kíséretre. Sándor megmenekült, de a kíséret többi tagja halálosan megsebesült.

Stajić az orosz hadifoglyokból mint a moszkvai agitátor iskola növendéke tért haza. Nagyszerű alkalom volt ez a kommunisták elleni leszámolásra. Meg is született Obznana, az állam védelméről szóló törvény, amelynek alapján megszüntették a kommunista pártot és megsemmisítették az 58 kommunista mandátumot is.

Külpolitikai téren az SzHSz Királyság Franciaország felé orientálódott. (A kisanfant megalakulásában igen aktív szerep jutott a franciáknak.)

Az 1923-as választásokon a Horvát Köztársasági Parasztpárt felhagyott a parlament bojkottjával és az ellenzékkel együttműködve megbuktatta a Pašić-kormányt, akit a kettészakadt Demokrata Párt egyik felét képviselő *Ljubomir Davidović* váltott fel. (Davidović létrehozta a Független Demokrata Pártot, míg a Demokrata Párt másik szárnya *Pribičević* vezetésével ellenzékbe vonult.) Ez az időszak azonban nem tartott sokáig. 1924 novemberében a miniszterelnök ismét Pašić lett. Az 1925-ben megtartott parlamenti választásokon (minden terror ellenére) a radikálisok a szavazatok 34 %-át tudták megszerezni. Koalíciós kormány alakult, melyben a Horvát Köztársasági Parasztpárt is részt vett, azonban nevéből elhagyta a köztársasági jelzöt. 1925 júliusában megalakuló új Pašić-kormányban Stjepan Radić közoktatásügyi miniszter lett. Pašićot később *Uzunović Nikola* váltotta fel.

A Horvát Parasztpárt 1927-ben kilépett a koalícióból, ahol helyét a Szlovén

Néppárt vette át. A közös ellenzéki sors összehozta és kibékítette egymással Stjepan Radićot és Pribičevićet. A két párt Parasztdemokrata Koalíció néven működött együtt a politikai életben, bár a pártkeretek változatlanul megmaradtak.

A kormánykoalíció és az ellenzék közötti viták ismét a Netturo-egyezmény ratifikálása körül éleződtek ki. (Az 1925. július 20-án megkötött Netturo-egyezmény az olasz területfoglalások mellett újabb engedményeket tett az olaszoknak.)

A Horvát Parasztpárt nem volt hajlandó elfogadni az egyezmény ratifikálását, és egyenesen azzal vádolta a kormányt, hogy pénzt kapott a szerződés elfogadásáért. Stjepan Radić pedig marhacsordásnak titulálta a radikális klub képviselőit. *Perić Ninkót*, a parlament elnökét pedig téhénpásztornak.

A „birkózásig” fajuló vitában Puniša Račić ezt kiáltotta: „Nem tűrjük tovább a disznóságait, meg kell venni Radićot.” Ezenkívül Račić indítványt nyújtott be, amelyben követelte, hogy Stjepan Radićot vessék orvosi vizsgálat alá, hogy megállapítást nyerjen normális-e vagy nem. Amennyiben nem örült, a parlament a legnagyobb szigorral büntesse meg.

Másnap Radić élénken tiltakozott Račić vádjai ellen, és közben a szinten horvát parasztpárti *Ivan Pernar* a bégek kifosztásával vádolta meg Račićot.

A montenegrói származású Račić ekkor előrántotta revolverét és közvetlen közélről rálőtt Ivan Pernarra, aki összecsett. Ezután Basariček képviselőre tüzelt. Račić ekkor teljesen nyugodtan Stjepan Radić felé fordult és lőtt. A golyó a Horvát Parasztpárt vezérét a hasán találta el. *Pavle*

Radić testvére segítségére sietett, de őt is találat érte.

Puniša Račić ekkor egészen egyedül lenelépett a szónoki emelvényről, és az általános zűrzavarban elhagyta az üléstermet. Pavle Radić és Basariček gyakorlatilag azonnal meghalt.

Ivan Pernart és Stjepan Radićot szanatóriumba szállították, ahol a király azonnal meglátogatta őket. Ekkor az örök ellenzéki Radić azt suttogta Sándor felé: „Éljen a király!”

A Parasztpárt vezére hamarosan belehalt sérüléseibe...

